

*Ба шӯрои диссертатсионии 6D.KOA-013-и
назди Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ,
бизнес ва сиёсати Тоҷикистон
(735700, ш. Хучанд, микроноҳияи 17, бинои 1)*

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ, доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор Исайнов Ҳисайн Раҳимович ба диссертатсияи Нурбоев Набиҷон Мӯминович дар мавзӯи «Такмили идоракунии рушди экологӣ-иқтисодии минтақа (дар мисоли вилояти Суғд)» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.03 - Иқтисодиёти минтақавӣ ва ҳудудӣ

1. Мубрамият ва зарурияти баргузории таҳқиқот

Дар остонаи ҳазорсолаи нав тамоми тамаддуни ҷаҳонӣ ба сӯи стратегияи нави рушд равона шудааст, ки онро стратегияи рушди устувор меноманд. Аз ин ҷост, ки айни замон дар адабиётҳои илмӣ бештар аз 60 мафҳуми рушди устувор вучуд дорад, ки миёни онҳо таърифи аз тарафи комиссияи таҳти роҳбарии сарвазири ҳамоноқтаи давлати Норвегия Г.Х. Брундтланд пешниҳодшуда ба мақсад бештар мувофиқ аст. Онро бо чунин тарз метавон шарҳ дод: «Рушди устувор чунин тарзи тараққиёт мебошад, ки талаботи ҳозираи аҳолиро қонеъ намуда, талаботи насли ояндаро зерӣ хатар наместонад». Ё ба тарзи дигар гӯем, «Рушди устувор чунин тарзи тараққиёт мебошад, ки талаботи имрӯзаи аҳолиро бо дарназардошти талаботи насли оянда қонеъ менамояд». Гузариш ба рушди устувор вазифаи ҳифзи муҳити зистро ҷиҳати таъмини рушди иқтисодӣ дар назар дорад. Дар баробари ин, рушди иқтисодӣ бевосита ба афзоиши хароҷоти иқтисодии истеҳсолот, бинобар бад шудани вазъи муҳити зист ва саломатии инсон оварда мерасонад.

Ҳамин тариқ, муҳимтарин мушкилоти идоракунии сифати муҳити зист дар тағйирёбии ҷузъҳои гуногуни системаи иҷтимоӣ-экологӣ ва иқтисодӣ, ки дар ҷараёни таъсири мутақобилаи инсон ва табиат ба вучуд меоянд, ба ҳисоб меравад.

Мавҷудияти таъсири муҳити зист ба саломатии аҳоли боиси зарурати баҳодиҳии иҷтимоию иқтисодии он мегардад. Аллакай маълум гардид, ки фаъолияти иқтисодии инсон ба баланд шудани дараҷаи некуаҳволӣ оварда мерасонад. Дар марҳилаи ҳозираи тараққиёти илмию тех-

никӣ ва ташкили истехсолот он бо оқибатҳои ҷиддии экологӣ мушоҳида мешавад, ки дар навбати худ ба хоҷагии халқ низ безарар намонад.

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон масъалаи мазкурро ҳаматарафа дарк намуда, саривақт ба идоракунии он шурӯъ намуд. Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон муҳимияти татбиқи Консепсияи рушди устуворро ҳамеша зикр намуда, ташаббускори ҳалли масоили обу иқлим дар сатҳи ҷаҳон эътироф шуда, дар Паёми навбатии худ қайд намуданд, ки «... такроран таъкид менамоям, ки бояд тавачҷуҳи асосӣ ба рушди босуботи соҳаҳои иқтисоди миллӣ, пешгирӣ кардани таъсири хавфҳои эҳтимоли ба он, истифодаи самараноки иқтидорҳои мавҷуда, ташкили корхонаҳои истехсолӣ, таъсиси ҷойҳои кории нав, баланд бардоштани рақобатнокии маҳсулоти ватанӣ, тақвияти содирот, ташаккули «иқтисоди сабз», суръат бахшидан ба раванди рақамикунонии бахшҳои иқтисодиёт, инкишофи неруи инсонӣ ва беҳтар намудани сифати хизматрасониҳои иҷтимоӣ равона карда шавад. Вобаста ба ин, вазоратҳои рушди иқтисод ва савдо, молия, корҳои хориҷӣ, Кумитаи давлатии сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатӣ ва дигар сохторҳои дахлдорро зарур аст, ки ҷиҳати ҷалби «маблағгузориҳои сабз» барои татбиқи лоиҳаҳо дар соҳаҳои саноат ва инфрасохтори кишвар, хусусан, лоиҳаҳои дорои аҳаммияти экологӣ ва озукаворӣ чораҷӯӣ намоянд».

Ин ва дигар далелҳои назариявӣ ва амалии мавҷуда зарурати интихоб ва омӯзиши мавзӯи рисоларо муайян намудааст. Ҳадафи таҳқиқот дар инкишоф додани муқаррароти илмӣ рушди экологӣ-иқтисодӣ ва асосноккунии таъмини шароити мусоид ва таҳияи тавсияҳои амалӣ оид ба такмили идоракунии рушди экологӣ-иқтисодии минтақа мебошад, ки дар шароити муосир сатҳи баланди мубрамият дорад.

2. Дараҷаи асоснок ва саҳеҳ будани натиҷаҳои илмӣ, хулоса ва тавсияҳои, ки дар диссертатсия оварда шудаанд

Муаллиф аз таҳқиқоти илмӣ ва нуқтаҳои назари олимони хориҷӣ ва ватанӣ оид ба идоракунии рушди экологӣ-иқтисодии минтақа моҳирона истифода карда, маълумоти марказҳои илмию таҳқиқотӣ, маводи конференсияҳои илмӣ-амалиро доир ба мавзӯи таҳқиқшаванда ҳамчун заминаи назариявӣ мавриди таҳқиқ қарор додааст.

Рисоланавис дар асоси истифодаи моҳиронаи принципҳои системавӣ, методҳои умумииктисодӣ, ба монанди: муқоисакунӣ, синтез, таҳлили омории иқтисодӣ, усулҳои индуксия ва дедуксия, муносибати низомманд, усули иқтисодӣ-математикӣ ва регрессионӣ, ҳулосаҳои ҳудро дар намуди назария пешниҳод намуда, методикаи арзёбии вазъи рушди экологӣ-иқтисодӣ дар минтақаро коркард намуда, дар асоси он вазъи экологии вилояти Суғдро мавриди таҳлил қарор додааст. Инчунин истифодаи принципу методологияи дар боло зикршуда, ба муаллиф имконият доданд, ки дар асоси онҳо тавсияҳои амалии такмили идоракунии рушди экологӣ-иқтисодӣ дар минтақа пешниҳод карда шаванд.

Барои арзёбӣ ва муайян намудани муаммоҳои рушди экологӣ-иқтисодии вилояти Суғд аз маводи расмии нашргардидаи Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Сарраёсати Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар вилояти Суғд, қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва санадҳои меъёрии ҳуқуқии мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ дар сатҳи минтақавӣ, инчунин аз асарҳои илмӣ олимони ватанӣ ва хориҷӣ, ки ба ҳалли ин масъала бахшида шудаанд, маводи конференсияҳои илмӣ-амалии байналмилалӣ, ҷумҳуриявӣ, вилоятӣ, донишгоҳӣ ва ҳисобот оид ба ҳолати экологии мақомоти дахлдор истифода шудааст.

Аз рӯи таҳқиқот маълум мегардад, ки муаллиф доир ба мавзӯи мавриди таҳқиқ сарчашмаҳои илмиро самаранок истифода бурда, мустақилона далелҳои оморино вобаста бо мақсади таҳқиқот ҷамъ оварда, коркард ва таҳлил намудааст.

Мазмуни автореферат ва асарҳои ба нашр расонидаи муаллиф ба мазмуни диссертатсия комилан мувофиқ аст.

3. Мутобиқати диссертатсия ба ихтисосҳо ва самтҳои илм, ки аз рӯи онҳо диссертатсия ба ҳимоя пешниҳод шудааст

Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар заминаи Феҳристи ихтисосҳои илмӣ, ки аз ҷониби Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ гардидааст, ба анҷом расонида шуда, он ба шиносномаи ихтисоси «08.00.03 - Иқтисодиёти минтақавӣ ва ҳудудӣ» мувофиқат менамояд.

4. Саҳеҳӣ ва навгонии илмӣ таҳқиқот ва натиҷаҳои гирифташуда

Навоварии илмӣ диссертатсияи тақризшаванда дар рушди назария ва коркарди тавсияҳои илмӣ-амалӣ оид ба тақмили идоракунии рушди экологӣ-иқтисодии минтақа муайян карда шудааст. Дар афзоиши донишҳои илмӣ, ки муаллиф ба даст овардааст, муҳимтарин унсурҳоеро, ки навоварии таҳқиқоти диссертатсиониро тавсиф мекунанд, бояд ҷудо кард:

- муқаррароти илмӣ инкишоф дода шудаанд, ки муҳтавою мундариҷаи таърифи таъмини «рушди экологӣ-иқтисодии минтақа»-ро муайян месозанд. Ин дар навбати худ барои тақмили ғояи «рушди экологӣ-иқтисодии минтақа» замина гузошта, ҷиҳатҳои назариявии таҳқиқи муаммои рушди мутавозини экологӣ ва иқтисодиро ғанӣ мегардонад.

- асоснок карда шудааст, ки дар назария ва амалия методҳои гуногуни арзёбии вазъи рушди экологӣ-иқтисодӣ дар минтақа мавҷуд буда, аз байни онҳо истифодаи методи интегралӣ, ки таъсири фаъолияти инсонро ба муҳити зист миқдоран ва сифатан инъикос менамояд, мувофиқи мақсад аст. Зикр гардидааст, истифодаи методи интегралӣ-комплексӣ дар асоси нишондиҳандаҳои маҷмӯӣ, ки «индекси декаплинг» номида мешавад ва ҳолати экологӣ-иқтисодии минтақаро дарбар мегаррад, талаби замон аст, зеро дар асоси он ҳисоби нишондиҳандаи «табиат-ғунҷоиш» ва «сатҳи экологикунонӣ»-и ҷараёнҳои истеҳсолот имконпазир мегардад. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳоло нисбати масъалаи арзёбии вазъи экологӣ дар робита бо рушди иқтисодиёти минтақа таҳқиқот кам ба назар расида, маълумоти оморӣ ва дигар сарчашмаҳо аз рӯи методологияи мувофиқ ба ин масъала коркард нашудаанд ва методи пешниҳодкардаи муаллиф барои ҳалли ин муаммо ҳамчун коркарди илмӣ баромад карда метавонад;

- омӯзиш ва муайян намудани таҷрибаи хориҷии афзалиятдошта оид ба идоракунии самараноки алоқаи мутақобилаи табиат ва инсон ба муаллиф имконият дод, ки чунин принципҳо ва ҷораҳоро ҷудо намояд ва мақсаднокии онҳоро асоснок созад, ба монандӣ: мавҷудияти сохтори махсус оид ба таъмини амнияти экологӣ, Шӯро «Оид ба сифати муҳити зист», ҳамоҳангсозии амалҳои мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ ва ҳукуматҳои маҳаллӣ дар соҳаи экология, дар самти ҳифзи муҳити зист ва

захираҳои табиӣ, ба ҳукуматҳои маҳаллӣ додани ваколат, уҳдадорӣ ва ҳуқуқҳои бештар ва ғайра. Бояд зикр намуд, ки ба инобат гирифтани ин таҷриба дар оянда ба такмили идоракунии экологӣ-иқтисодии минтақа таъсири назарраси мусбӣ мерасонад;

- муаллиф бешубҳа исбот кардааст, ки ҳаҷми партови саноатӣ ва ҳолати харобшавии замин дар миқёси вилояти Суғд тамоюли афзоиш дорад. Чунин тамоюлот барои расидан ба рушди экологӣ-иқтисодии минтақа таъсири манфӣ мерасонад. Гурӯҳбандии минтақаҳои вилояти Суғд аз рӯи хусусиятҳои вазниншавии вазъи экологӣ, ки муаллиф саҳеҳан бо сабабҳо овардааст, фикр мекунем, ки барои андешидани чораҳои мувофиқ ва самаранокии идоракунии онҳо чун натиҷаи таҳлил баромад мекунад;

- муаллиф ҳолати рушди экологии иқтисодии шаҳру ноҳияҳои вилояти Суғдро саҳеҳ арзёбӣ кардааст. Тибқи таҳлил дар шаҳру ноҳияҳои суръати ифлосшавӣ аз сатҳи рушди иқтисодӣ зиёд ва баракси он муайян карда шуда, он барои такмили механизми иқтисодии танзими минтақавии муносибатҳои экологӣ-иқтисодӣ заминаи назаррас мегузорад;

- муаллиф дар асоси ду гурӯҳи нишондиҳандаи арзёбии рушди экологӣ-иқтисодӣ: «табиатғунҷоиш» ва «сатҳи экологикунонӣ», ки ба фикри мо самаранок мебошад, дараҷаи рушд ва муаммоҳои минтақаҳои экологӣ-иқтисодии вилояти Суғдро саҳеҳу асоснок намудааст, ки барои аз ҷониби мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии маҳаллӣ андешидани чора ва муайян намудани самтҳои такмили идоракунии он муҳим мебошад;

- муаллиф амсилаи математикиро оид ба арзёбии қувваи омилҳои таъсиррасон ба сатҳи ифлосшавии муҳити зист таҳия намуда, исбот кардааст, ки дар шароити муосир чандирнокии нишондиҳандаи афзоиши ҳаҷми ихроҷи моддаҳои ифлоскунанда ба атмосфера аз сатҳи рушди маҷмуи маҳсулоти минтақа ба ҳар сари аҳоли баландтар аст, ки дар назария ва амалия аҳаммияти хоса дорад. Дар асоси он, муаллиф тавсияҳои амалӣ оид ба идоракунии рушди экологӣ-иқтисодии минтақавиро коркард ва пешниҳод кардааст, ки самаранокӣ ва амалиянокии онҳоро баланд мебардорад.

5. Аҳамияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия бо нишон додани тавсияҳо оид ба истифодаи онҳо

Муқаррароти илмие, ки дар диссертатсия таҳия карда шудаанд, ба ғанӣ гардонидани назарияҳои илмии рушди устувор ва иқтисодиёти минтақа мусоидат менамоянд. Инчунин натиҷаҳои таҳқиқотро вазоратҳои соҳавӣ, яъне Вазорати саноат ва технологияҳои нави Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳангоми таҳияи барномаҳои рушди соҳаҳои хоҷагии халқ дар асоси ба инобат гирифтани омили экологӣ метавонанд истифода баранд.

Аҳамияти амалии таҳқиқот дар он инъикос мегардад, ки тавсияҳо ва пешниҳоди илмии рисола дар фаъолияти мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии шаҳру ноҳияҳо дар чараёни ташаккули механизмҳои идоракунии экологӣ-иқтисодии минтақа, инчунин дар коркарди барномаҳои минтақавии рушди экологӣ истифода хоҳанд шуд. Алалхусус, субъектҳои хоҷагидорие, ки дар минтақа қору фаъолият доранд, метавонанд онҳоро дар чараёни экологикунонӣ истифода намоянд.

Ҳамзамон, муқаррароти илмии кори диссертатсиониро дар чараёни таълими фанҳои «Иқтисодиёти минтақа ва идоракунии», «Менеҷменти экологӣ» ва «Экологияи минтақаҳо» дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои тайёр кардани кадрҳои баланд-ихтисос истифода бурдан мувофиқи мақсад мебошад.

6. Тавсифи умуми кори диссертатсионӣ

Сохтори кори диссертатсионӣ, гузориши мақсад ва алоқамандии мантиқии онҳоро тасдиқ менамояд.

Диссертатсия аз муқаддима, се боб, хулоса ва пешниҳод, рӯйхати адабиёт иборат буда, 171 саҳифаи матни компютери ро бо 26 ҷадвал ва 6 расм дар бар мегирад.

Дар боби якум – «Асосҳои назариявӣ-методии рушди экологӣ-иқтисодии минтақа» - моҳияти мафҳуми низоми рушди экологӣ-иқтисодии минтақа, равишҳои методии арзёбии вазъи экологӣ-иқтисодӣ ва истифодаи таҷрибаи хориҷӣ дар самти рушди экологӣ-иқтисодии минтақа, идоракунии рушди экологӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифтаанд.

Зимни таҳлили адабиётҳои иқтисодӣ муаллиф ба чунин хулоса омадааст, ки моҳиятан идоракунии экологӣ-иқтисодии минтақа мафҳуми маҷмӯӣ ва низомманд буда, дар худ мафҳумҳои алоқамандии «экология ва иқтисодиёт»-ро дар бар мегирад. Аз ҳамин нуқтаи назар, мафҳуми мазкур хусусияти мураккаб дорад (с. 17-18. дисс.) ва бо ин хулосаи муаллиф розӣ нашудан мушкил аст.

Муаллиф оид ба моҳияти идоракунии экологӣ-иқтисодии рушди минтақа фаҳмишҳои олимони зиёдеро таҳлил намуда, низоми рушди экологӣ-иқтисодии минтақавиро ҳамчун маҷмӯи ҷудонопазири муносибатҳои ҷомеавӣ оид ба ташаккули оқилона ва самараноки робитаи субъектҳои иқтисодӣ бо муҳити зист мебошад, ки истифодаи оптималии сарватҳои табиӣ, ҳифз ва афзоиши онҳоро барои наслҳои оянда дар бар мегирад (с. 23. дисс.), хулоса кардааст, ки фарогири ҷиҳатҳои асосии муҳими ин раванд мебошад.

Мулоҳизаи муаллиф нисбати раванди идоракунии рушди экологӣ-иқтисодии минтақа, ки бо истифодаи усули идоракунии «Равияи барномавии мақсаднок» дар минтақаҳо ба таври бояду шояд ҳал карда мешавад, онҳо каме бошад ҳам, ба коҳиши сарбории техногенӣ ба муҳити зист мусоидат мекунанд, вале он барои ҳал кардани муаммои муносибатҳои инсон бо табиат ва муҳити зист имконият фароҳам намеоварад, дуруст мебошад (с. 24-25. дисс.), зеро идоракунии ин раванд хусусияти комплексӣ дошта, фаъолкунии механизмҳои бозориро низ талаб мекунад.

Рисоланавис ба масъалаи алоқамандии ҷамъият ва табиат ҳамчун асоси методологӣ таваҷҷӯҳ намуда, онро дар шакли саҳеҳ дар расми 1.1. инъикос намудааст, ки он принсипи «Инсон-ҷамъият-табиат»-ро маънидод мекунад. Аз ин ҷост, ки мақсади ба инобат гирифтани манфиатҳои экологӣ дар идоракунии иқтисодиёти минтақа – танзими таъсири омилҳои техногенӣ ба муҳити зист ва табиат буда, ба фаъолияти муътадили низоми ҷамъият-табиат ва рушди сармояи инсонӣ нигаронида шудааст (с. 26-29. дисс.).

Дар ҳақиқат, арзёбии ояндаи вазъи таносуби экологӣ-иқтисодӣ дар такмили идоракунии он муҳим мебошад, ки амиқ ва возеҳ баҳо додан ба ин зухурот ҳамчун ба сифати рушди минбаъдаи он баромад мекунад. Дар ин радиф муаллиф зикр мекунад, ки имрӯз усули баҳодиҳии иқтисодиёт

(таъсири инсон) ба вазъи муҳити табиӣ бо роҳи муқоисавӣ дар бештари асарҳои олимони мавриди истифода қарор гирифтааст. Дар ҷаҳорҷубаи равиши методии мазкур баҳри муайян намудани ҳолати экологии рушди иқтисодиёт нишондиҳандаи интегралӣ низ мавриди таҳқиқ қарор мегирад (с. 32, 33. дисс.).

Арзёбии сатҳи рушди экологӣ-иқтисодии минтақа барои кулли субъектҳои иқтисодӣ ниҳоят зарур аст. Масалан, барои сармоягузори, соҳибкдорон ва дигар субъектҳои хоҷагидорӣ, ки машғули фаъолият мебошанд, натиҷаи кори онҳо сарбории экологиро дар минтақа тағйир медиҳад, рушди устуворро таъмин менамояд ва ба эҳёи «иқтисодиёти сабз» ҳисса мегузорад, ки ин ба наслҳои оянда хеле муҳим аст.

Барои мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ дар маҳалҳо ва ҷамъият бояд арзёбии сатҳи экологӣ-иқтисодии минтақа ҳамчун фишанги таъсиррасон оид ба муайян намудани роҳҳои самараноки рушди минтақа, таҳияи концепсияи «иқтисодиёти сабз» ва дар раванди истеҳсолот қоҳиш додани таъсири партови зараровар ба муҳити зист роҳандозӣ гардад (с. 43. дисс.).

Дар рисола таҷрибаи давлатҳои ҷаҳон оид ба идоракунии рушди экологӣ-иқтисодии минтақа мавриди омӯзиш қарор гирифта, ба таҷрибаи мамлакатҳои тараққиқарда ва рӯ ба тараққӣ, аз он ҷумла Русия, Қазоқистон, Ўзбекистон бештар тавачҷӯх зоҳир шуда, рисола навис дуруст хулоса қардааст, ки ҳалли масъалаҳои экологӣ барои ҳар як давлат ва кишварҳои ҷомеаи ҷаҳонӣ муҳим буда, аҳаммияти махсус дорад. Ҷоиз аст, ки муаммоҳои экологӣ ин проблемаи глобалӣ буда, вай ҳудуд надорад, зеро зиёдшавии партови кимиёвӣ ба тағйирёбии иқлим, нестӣ нобуд шудани ҷангалзор, биёбоншавӣ, зиёдшавии касалиҳои сироятнок оварда расонида, муҳити тибии заминро тағйир медиҳад (с. 58, 59).

Дар боби дуюм - «Таъсири тамоюлҳо ва омилҳои муосир ба рушди экологӣ-иқтисодии минтақаи вилояти Суғд» ташаккули шароитҳои экологии вилояти Суғд дар шароити муосири рушд, муаммои арзёбии рушди экологӣ-иқтисодӣ ва таъсири омилҳои рушди экологӣ-иқтисодии минтақа ва идоракунии он таҳлил гардидааст.

Муаллиф паҳлуҳои мавзӯи мазкурро асоснок намуда, дуруст қайд менамояд, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбати ин муаммо тавачҷӯхи

хоса дода мешавад ва яке аз ҳадафҳои ҷорӣ намудани концепсияи «иқтисодиёти сабз» ва «рушди устувори иқтисодӣ» ба эътидол овардани ихроҷи партови саноатӣ мебошад (с. 60-61).

Бо дарназардошти омӯзиши таҷрибаи хориҷӣ, муаллиф зиёдшавии партови зарароварро дар минтақа ба рушди соҳаҳои саноат алоқаманд намуда, сабаби онро дар ҷараёни васеъ паҳн кардани истехсолот ба зиёдшавии партови саноатӣ мебинад ва ин масъаларо дар минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва вилояти Суғд муқоиса кардааст (с. 69-76. дисс.), ки дар натиҷа муайян шудааст, ки ҳиссаи сохтори соҳаҳои саноат дар минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон: вилоятҳои Суғд, Хатлон, ВМКБ, шаҳри Душанбе, НТҚ гуногун буда, дар байни онҳо ҳиссаи саноати коркард афзалияти бештар дорад. Дар ин масъала ҳиссаи баландро байни минтақаҳои кишвар вилояти Суғд ташкил медиҳад.

Муаммоҳо ва хусусиятҳои рушди экологӣ-иқтисодии вилояти Суғдро муаллиф арзёбӣ карда, ихроҷи моддаҳои зарарнок ба атмосфера аз манбаъҳои доимӣ ба як нафар коргар дар минтақаҳои Тоҷикистон, ҳаҷми ихроҷи моддаҳои зарарнок ба атмосфера аз манбаъҳои доимӣ ба ҳар сари аҳоли дар вилояти Суғд, соф (безарар) кардани моддаҳои зараровари партови манбаъҳои доимии ифлос, ба атмосфера сар додани моддаҳои зараровар аз манбаъҳои доимӣ дар шаҳрҳои алоҳидаи Тоҷикистон, тағйирёбии партови моддаҳои зарарнок ва сатҳи рушди МММ дар минтақаҳои кишвар, тағйирёбии партови моддаҳои зараровар дар минтақаҳои Тоҷикистон аз рӯи ҳисоби «индекси декаплинг», тағйирёбии партови моддаҳои зарарнок (ба атмосфера) ба сатҳи рушди МММ дар шаҳру ноҳияҳои вилояти Суғд таҳлил шуда, хулоса шудааст, ки дар давоми солҳои мавриди таҳқиқ дар ҳамаи шаҳру ноҳияҳои вилояти Суғд он хусусияти ноустувор дорад, яъне баъзе солҳо партофтани партови моддаҳои зарарнок ба атмосфера тамоюли зиёдшавӣ доранд, солҳои дигар бошад ба пастшавӣ тамоюл мекунанд. Умуман, ҳисобу китоби ба анҷомрасонида аз рӯи мушоҳидаҳо ба ҳақиқати ҳол наздик аст, зеро солҳои охир қушода шудани як қатор корхонаҳои саноатӣ, зиёдшавии воситаи нақлиёти мусофиркаш дар шаҳрҳои Истаравшан, Хучанд ноҳияҳои Мастчоҳ, Ашт ба ҳолати экологӣ-иқтисодии ин минтақаҳо таъсири худро расонидаанд (с. 82-96).

Муаллиф таъсири омилҳои таъсиррасонро ба рушди экологӣ-иқтисодии минтақа ва идоракунии онҳо муайян намуда, дуруст қайд менамоянд, ки минбаъд ҳангоми идоракунии минтақаҳо таъмини шароити беҳтарини экологӣ ҳатман ба инобат гирифта шавад, мувофиқи мақсад мебуд.

Дар самти баланд бардоштани сатҳи экологикунони иқтисодиёт бе қўмаки фишангҳои танзими давлатӣ самараи интизорӣ намедихад. Аз ин рӯ, дар ҳамаи минтақаҳои ҷумҳурӣ мувофиқи зарур аст, агар сатҳи таъсири иқтисодиёт ба муҳити зист доимо дар чараёни танзим ва назорат бошад (с. 96).

Дар боби сеюм - «Афзалиятҳо дар баланд бардоштани рушди экологӣ-иқтисодии минтақа» - самтҳои амсиласозии таъсири вазъи экологӣ ба нишондиҳандаи рушди иқтисодиёти минтақа ва дар оянда истифодаи натиҷаҳои идоракунии самараноки рушди экологӣ-иқтисодӣ дар таъмини рушди босуръати иҷтимоӣ-иқтисодии минтақа пешниҳод гардидаанд.

Муаллиф дар диссертатсия асоснок намудааст, ки яке аз равияҳои имконпазир дар ҳалли масъалаҳои мазкур истифодаи усулҳои иқтисодии математикӣ, пеш аз ҳама амсилаҳои иқтисодии математикӣ мебошад (с. 113. дисс.), ки он баҳс надорад.

Муаллиф масъалаи самаранок идоракунии рушди экологӣ-иқтисодии минтақаро дар оянда мавриди баррасӣ қарор дода, чораҳои таъсиррасонӣ ба истифодаи захираҳои табииро таҳлил карда, усулҳои идоракунии рушди экологӣ-иқтисодиро бо назардошти сатҳи минтақавии идоракунӣ пешниҳод намудааст, ки мантиқан дуруст ва аз ҷиҳати илмӣ асоснок шудааст (с. 124-139).

7. Эродҳо ва ҳолатҳои баҳсталаб доир ба шаклгирии диссертатсия

Дар баробари ҷанбаҳои мусбӣ, ҳамзамон дар диссертатсия баъзе норасогӣҳои алоҳида ва андешаҳои баҳсталаб низ мавҷуд мебошад:

1. Дар қисмати «сатҳи таҳқиқи илмии мавзӯи рисола» ҳангоми овардани рӯйхати олимони хориҷӣ ва ватанӣ ба таври мушаххас нишон додани самти таҳқиқоти онҳо метавонист ин қисмати корро боз ҳам мустаҳкамтар гардонад, зеро ақидаи баъзеи онҳо аз мадди назари унвонҷӯ берун боқӣ мондааст.

2. Муаллиф нисбати низоми рушди экологӣ-иқтисодии минтақавӣ нуктаи назари худро иброз доштааст (с. 23. дисс.), вале онро сахех шарҳ ва асоснок накардааст.

3. Дар банди 1.3. муаллиф таҷрибаи мамлакатҳои хориҷиро оид ба идоракунии рушди экологӣ-иқтисодии минтақа сахех мавриди баррасӣ қарор додааст, вале имкониятҳои истифодаи ин таҷрибаҳо, пеш аз ҳама асоснок кардани онҳо дар минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, хусусан вилояти Суғд аз мадди назар дур мондааст.

4. Нисбати вазъи экологии вилояти Суғд таҳлили ҳаматарафа гузаронида шудааст, вале масъалаҳои муҳим, ки дар минтақаҳои алоҳидаи он хусусияти хос доранд, бинобар дастрас набудани баъзе маълумоти оморӣ пурра муайян карда нашудааст. Дар ин самт, хуб мешуд, агар муаллиф аз усулҳои дигари таҳлил, ба монанди гузаронидани пурсиш, хулосаҳои экспертӣ ва ғайра истифода карда, тавсияҳои мувофиқро пешниҳод мекард.

5. Мазмун ва мундариҷаи диссертатсия ранги дигар мегирифт, агар муаллиф зимни тақмили идоракунии рушди экологӣ-иқтисодии минтақаи таҳлилшаванда аз фишангҳои экологӣ-иқтисодӣ аз қабилӣ менечменти экологӣ, аудити экологӣ, андози экологӣ, ҷорӣ намудани ҷаримаҳо оиди ифлоскунандагони муҳити атроф аз корхонаҳои вилояти Суғд пешниҳодҳои худро баррасӣ менамуд.

6. Хуб мебуд, агар ояндабинии шароитҳои рушди экологӣ-иқтисодӣ дар шаҳру ноҳияҳои вилояти Суғд аққалан барои 5-10 соли оянда коркард карда мешуд.

Қобили зикр аст, ки камбудихо ва норасогихоӣ номбаршуда аҳамият ва қимати илмию амалии таҳқиқотро паст намекунад. Сохтори диссертатсияи номзадӣ аз нуктаи назари мантиқӣ дуруст буда, рисола дорои унсурҳои навгонии илмӣ мебошад. Диссертатсияи Нурбоев Н.М. натиҷаи фаъолияти мустақилона ва ба итмомрасидаро нишон медиҳад.

8. Нашри натиҷаҳои диссертатсия дар маҷаллаҳои тақризшавандаи илмӣ

Дар асоси таҳқиқ ва натиҷаҳои илмиву амалии кори диссертатсионӣ, муаллиф, дар маҷмӯъ 13 мақолаҳои илмӣ, аз онҳо 5 мақола дар маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи ҚОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба нашр расонида шудааст.

9. Мувофиқати диссертатсия ба «Тартиби додани дараҷаи илмӣ»

Автореферати диссертатсия мазмуни асосии таҳқиқоти диссертатсиониро дар худ инъикос намудааст ва дар он навғониҳои илмӣ, ки ба ҳимоя пешниҳод карда мешаванд, баён гардидааст.

Умуман, диссертатсияи тақризшаванда дар мавзуи «Такмили идоракунии рушди экологӣ-иқтисодии минтақа (дар мисоли вилояти Суғд)», аз рӯи натиҷаҳои илмӣ ва амалии худ ҷавобгӯи талаботҳои бандҳои 31 ва 33-и «Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ», ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267 тасдиқ гардидааст, таҳия карда шудааст. Бинобар ин арзанда аст, ки ба муаллифи кори диссертатсионии мазкур Нурбоев Набиҷон Мӯминович дараҷаи илмӣ - номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.03 – Иқтисодиёти минтақавӣ ва ҳудудӣ дода шавад.

Муқарризи расмӣ:

доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор,
декани факултети иқтисод ва идораи
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Исайнов Ҳ.Р.

Суроға: 734025. Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шаҳри Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 17.
Телефон: (+992 37) 223 17 89, 221 62 25.
Факс: (+992 37) 227 15 10.
E-mail: info@tnu.tj

Имзои д.и.и., профессор Исайнов Ҳ.Р. – ро тасдиқ менамоям.

Сардори раёсати кадрҳо ва корҳои
махсуси Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Тавқиев Э.Ш.

01. 02. 2023